

„AMICUL POPORULUI“ ȘI PROBLEMELE AGRICULTURII RAȚIONALE

Legile agrare din 1848, confirmate prin patentele imperiale din 2 martie 1853 pentru Banat, Crișana și Maramureș și 21 iunie 1854 pentru Principatul Transilvaniei, au dus la schimbarea radicală a situației economice agrare din Transilvania. În locul proprietății feudale apare proprietatea capitalistă sub forma marilor moșii pe de o parte și a loturilor mici țărănești pe de altă parte. Deși feudalismul a fost zguduit din rădăcini, mai existau cauze care frinau dezvoltarea agriculturii, astfel despăgubirile mari cerute ca urmare a desființării raporturilor urbariale, numeroasele procese intentate împotriva țăranilor, care pe unii i-au dus la ruină, lipsa unui cadastru, iar mai târziu politica agrară adoptată de către clasele conducătoare din Austro—Ungaria față de micii producători, care a avut drept urmare sărăcirea unui număr foarte mare de mici proprietari.

În aceste împrejurări intelectualitatea românească și în primul rând specialiștii agronomi se preocupă de problema ridicării nivelului agriculturii și în mod deosebit de sprijinirea gospodăriei țărănești. Dacă până în preajma anului 1848 literatura agrară apare sporadic¹, după revoluție încep să apară rând pe rând în presa vremii articole de specialitate, care căutau să indice căi practice de îmbunătățire a situației agrare, în special a micii proprietăți².

Alături de literatura agrară de specialitate un rol deosebit de important l-au avut calendarele în răspîndirea cunoștințelor agrare. Ele au cunoscut o largă circulație la sate, în majoritate fiind destinate populației rurale. Nu întâmplător se spunea în presa vremii: „Dar chestiunea calendarelor nu are însemnătate numai pentru particulari, ci ea are o importanță generală, deoarece pentru o mare parte din popor calendarele sînt aproape singurele cărți de citire, aproape singurele izvoare de învățătură și petrecere...“³, arătîndu-se mai departe că: „Cele mai multe din calendarele noastre sînt destinate pentru săteni, care formează marea majoritate a poporului nostru și prin urmare sînt, sau cel puțin ar trebui să fie, atît după cuprins, cît și prin formă (înțeleg tonul și graiul) un fel de calendare țărănești...“⁴.

¹ C. Bodea, *Preocupări economice și culturale în literatura transilvană dintre anii 1786—1830*, în *Studii*, 1956, nr. 1, p. 87—106.

² N. Cordoș, I. Kovács, *Preocupări ale literaturii agrare românești din a doua jumătate a sec. XIX*, în *ActaMN*, III, 1966, p. 291—316.

³ *Călindarele noastre*, în *GazTrans*, nr. 1, 1897.

⁴ *Idem*, nr. 2, 1897.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea apar o serie de calendare⁵, care pe lângă rolul lor pur calendaristic aveau însemnătate și prin materialele ce conțineau date practice, îndrumări prețioase, ele constituind mijlocul prin care se răspindeau în lumea satelor cunoștințe despre lucrarea pământului, noțiuni științifice, date despre trecutul istoric și opere literare.

Dintre numeroasele calendare se desprinde „Amicul poporului”⁶, care apare la Sibiu între anii 1861—1941, cunoscând o mare răspindire. Primul său redactor V. Roman a subliniat scopul apariției calendarului: „... a răspîndi cunoștințe privitoare la toate relăciune vieții poporului nostru întinzînd nutrimînt și pentru minte și pentru inimă”⁷. Atîngerea scopului propus a făcut ca numărul exemplarelor să crească an de an, astfel că pe la 1870 ajunge „... de se tipărește la 3000 de exemplare la care numere n-a ajuns în timpul nostru altă scriere română”⁸.

Datorită activității intense, fie pe linia organizării vieții de credit în Transilvania, fie ca redactor al altor periodice, în anul 1883 V. Roman se retrage de la redactarea calendarului. După acest an se perindă o serie de redactori⁹, care au căutat să continue linia urmată de V. Roman.

În primii ani de apariție calendarul a fost tipărit cu caractere chirilice, ca apoi din 1866 să se folosească caracterele latine.

Calendarul „Amicul poporului”, destinat lumii satelor, celor puțin cunoscători de carte, tratează o serie de probleme, care urmăreau prin limbajul simplu și pe înțelesul tuturor să îndrumeze și să „lumineze poporul”. Prima parte a calendarului cuprindea date cronologice, partea calendaristică propriu-zisă, lista târgurilor de țară din Austro-Ungaria și de dincolo de Carpați etc. După aceste generalități urmau, sub titlul „Foi pentru învățătură și petrecere”, materiale foarte bine alese, între care predomină sfaturile practice, economice, cu predilecție cele legate de agricultură, tratate uneori într-un capitol aparte intitulat „Agronomie”. Un loc important ocupă și răspîndirea cunoștințelor de istorie a neamului¹⁰, informații despre diferite popoare, animale de pe alte continente, sfaturi medicale și un capitol aparte de literatură sub titlul

⁵ Amintim între aceste calendare următoarele: „Calendariu pe anul de la Hristos... Întocmit pe gradurile și clima Țării Ungurești, a Ardealului, Bănatului precum și a Țării Românești și a Moldovei” (1852—1970), Sibiu, „Calendar pentru poporul românesc” (1852—1865), Brașov, „Calendarul săteanului” (1892—1948), Sibiu, „Calendarul bunului econom” (1877—1884), Sibiu etc.

⁶ În legătură cu problemele de editură și tipografie a se vedea E. Dunăreanu, *Calendarele românești sibiene*, Sibiu, 1970, p. 9.

⁷ V. Roman, *Călimariu*, în *Amicul poporului*, 1861, p. 13.

⁸ M. At. Marienescu, *Călimariul preste tot și deosebi la noi*, în *Amicul poporului*, Sibiu, 1870, p. 35.

⁹ E. Dunăreanu, *op. cit.*, p. 9.

¹⁰ V. Roman arăta în calendarul din 1863 că „... în lipsă totală de istorii bune și populare...” răspîndește cunoștințe despre istoria Ardealului prin intermediul calendarului. Alături de istoria Ardealului care apare pînă în anul 1877, prin calendar se face cunoscută și istoria de dincolo de Carpați.

„Poesii“¹¹. În încheiere se completează cu un capitol de varietăți, umoristică și diverse anunțuri.

Dacă pînă în preajma secolului XX calendarul era destinat cu precădere săteanului, cu timpul fiind cerut de un cerc tot mai larg de cititori, își schimbă conținutul. Problemele legate direct de viața satului nu mai predomină, mărindu-se interesul pentru literatură¹², muzică. Tot acum apar lucrări ale unor personalități științifice¹³. Literatura economică este restrînsă, apărînd sub titlul de „Povește economice“ sau „Mic dicționar economic“.

*

În lucrarea de față vom analiza rolul pe care l-a avut calendarul „Amicul poporului“ în îndrumarea țaranului devenit proprietar, spre o economie agrară rațională. O mare parte a articolelor ce tratează probleme legate de agricultura rațională sînt extrase din literatura agrară de specialitate semnată de Șt. Pop¹⁴, G. Barițiu, Axente Sever, P. S. Aurelian, V. Roman, I. Chitu¹⁵, N. N. Andronescu¹⁶, I. Georgescu¹⁷, Al. de Vraniy¹⁸.

Faptul că în paginile calendarului apar astfel de lucrări nu este ceva întîmplător, deoarece se știe că începînd cu secolul al XVIII-lea și mai mult în secolul al XIX-lea calendarele erau cărțile care aveau cea mai mare răspîndire în masele largi ale populației românești. Ele erau consultate pentru nevoile gospodărești, comerciale și spirituale. Toate aceste materiale au izvorît și sînt legate de necesitățile țărănimii mici și mijlocii. S-a urmărit prin ele îndrumarea gospodăriilor țărănești, care se aflau într-o stare jalnică, spre practicarea unei agriculturi intensive și raționale. O parte din materialele publicate caută să arate că bunăstarea materială a unui popor este legată de dezvoltarea facto-

¹¹ În paginile calendarului găsim literatura din Ardeal și de dincolo de Carpați. Sînt publicate poeziile lui: A. Mureșanu, G. Sion, S. Tăutu, V. Cîrlova, Al. Donici, D. Bolintineanu, V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu, M. Eminescu, V. Micle, I. Creangă, G. Coșbuc etc.

¹² Alături de literatura românească legată de numele lui Al. Vlahuță, Oct. Goga, G. Topîrceanu, I. Slavici, L. Rebreanu, M. Sadoveanu, apar și traduceri din literatura universală.

¹³ În calendar apar unele lucrări ale lui: A. D. Xenopol, N. Iorga, T. V. Păcățianu, I. Lupaș, Z. Bîrsan, T. Maiorescu.

¹⁴ N. Cordoș, I. Kovács, op. cit., p. 300; T. Pavel, *Din ideile economice și sociale ale lui Șt. Pop*, în *Lucrări științifice*, 1, Oradea, 1967, p. 123—134; T. Pavel, *Activitatea ziaristică a lui Ștefan Pop (1845—1890)*, în *Centenarul revistei „Transilvania“*, Sibiu, 1969, p. 183—188.

¹⁵ V. Roman, *Cătră cetitoriu*, în *Amicul poporului*, 1863, p. 1; I. Chitu a colaborat la „Federațiunea“ (1868—1876) și „Economul“, Blaj (1873—1879).

¹⁶ Director la „Amicul agricultorului“, București (1890/91—1904), în care publică o serie de articole.

¹⁷ Aneta Spiridon, Elena Gheran, *Un eminent propagator al științei economice și al metodelor agrotehnice înaintate: I. Georgescu*, în *Terra nostra*, II, București, 1971, p. 437—441.

¹⁸ Numele lui Al. de Vraniy este amintit între cei care au fost trimiși la studii la Institutul de agricultură din Hohenheim (vezi Gheorghe Ionescu-Sisești, *Din trecutul științei agricole românești*, în *Terra nostra*, I, București, 1969 p. 11). El a scos și lucrarea intitulată „Agronomia. Dedicată agricultorilor români“, Viena, 1893. Din această lucrare sînt redată capitole în calendar.

rului economic, în care un rol important îl joacă agricultura. Pentru agronomul I. Chitu fericirea fiecărei națiuni, a întregii omeniri „...se poate cerca și cu siguranță afla acolo unde cultivarea pământului se află pe un grad înalt și care este convins, că numai acolo se pot afla adevăratele comori spre îmbunarea stării materiale”¹⁹.

Materialele calendarului arată starea înapoiată a agriculturii în Transilvania și cauzele acestei situații. Astfel agronomul I. Chitu, trăind despre necesitatea progresului în agricultură, spunea: „Deși este adevărat că pe la noi înaintează agronomia și economia, totuși trebuie să mărturisim — deși cu durere — că mai toate bunurile patriei noastre au încă multe defecte, și că ar fi o organizare a lor foarte de lipsă”²⁰. Mai hotărât reia problema Șt. Pop, pe atunci student la Institutul agronomic din Kolşafska²¹, care afirma următoarele: „Încît e pentru economia de cîmp, aceea încă stă foarte rău la noi. Cu puține excepțiuni în toată Transilvania se poartă economia cea mai falsă și vechia, încă de pre timpul lui Noe, după care economia în fiecare an joacă a treia parte a posesiunii fiecărui econom, ca ogor desiert, ne luîndu-i nece un folos”²², arătînd în continuare și cauzele acestei situații „...dar mi se pare că de reînouri te temi foarte, și nu ești amicul înaintării în economie”²³.

Constatîndu-se această stare, materialele apărute în calendar au urmărit să orienteze gospodăria țărănească spre practicarea unei agriculturi raționale bazate pe știință. Astfel, în partea introductivă la „Catehism agronomic”²⁴ V. Roman explică pe scurt anumite noțiuni de astronomie, geografie fizică, influența chimiei asupra vegetației. S-a urmărit să se explice importanța cunoașterii categoriilor solului, felul în care se poate cunoaște și ce calități prezintă pentru cultura diferitelor plante. În acest sens afirma V. Roman că: „Lucrătorul de pămînt are așa dară mai nainte de toate a fi cu băgare de seamă la două lucruri: ca cum e pămîntul cel de asupra și ca numai decît după ala ce pămînt urmează de desupt, căci de la aceasta atîrnă mult rodirea locului”²⁵.

Problema compoziției solului este tratată în primul număr al calendarului sub titlul de „Soiurile și calitățile pămîntului; moduri de îmbunătățire a lor; analizul pămîntului.” Ea este reluată în calendarul din 1867 sub titlul de „Cunoștința pămîntului” și în 1878 sub titlul de „Clasificarea pămînturilor după plante”. Primele două lucrări tratează categoriile de pămînt cu însușirile lor. Pentru a cunoaște com-

¹⁹ I. Chitu, *Gunoitul*, în *Amicul poporului*, Sibiu, 1863, p. 39.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ N. Cordoș, I. Kovács, *op. cit.*, p. 300.

²² Șt. Pop, *Economice*, în *Amicul poporului*, Sibiu, 1866, p. 27.

²³ *Idem*, p. 26.

²⁴ V. Roman, *Catehism agronomic*, în *Amicul poporului*, Sibiu, 1867, p. 22—23. Este de fapt un capitol din periodicul „Progresul”, apărut într-un singur număr la Sibiu, în 1866, sub redacția lui V. Roman. Deoarece situația financiară nu a permis apariția lui mai departe, s-a hotărît publicarea materialului în mai multe numere ale calendarului.

²⁵ *Amicul poporului*, Sibiu, 1863, p. 30.

poziția pământului se indică metoda analizei²⁶, care este explicată amănunțit. O altă metodă indicată este aceea a stabilirii calităților pământului după plantele care cresc și se dezvoltă în el. Aceasta presupune cunoașterea condițiilor în care se dezvoltă diferite plante²⁷.

Multe din materialele calendarului au dat indicații de îmbunătățire a calității pământului. Un rol mare s-a atribuit gunoierului și însemnătății lui în practicarea unei agriculturi înaintate. Rămîneri în urmă se constată și în acest domeniu, prepararea gunoierului și gunoiera nu se făceau în mod corespunzător. Agronomul I. Chitu constată această situație: „Văzînd însemnătatea cea mare a gunoierului de o parte, de alta manipulațiunea și prepararea lui cea necorespunzabilă seau de tot neajunsă în cele mai multe economii a patriei noastre, socotirăm a fi cu scopul citeva cuvinte despre «aurul agriculturii» a discuta²⁸. Sublinia importanța gunoierii în ridicarea fertilității pământului. Explica într-un mod școlăresc categoriile de gunoi, cum se poate prepara și condițiile în care să se facă gunoiera. În final explică și modul cum se prepară gunoiul: în staul sau în grajd, unde excrementele rămîn la dospit sau în gunoitoare speciale, dîndu-se și schema lor cu explicațiile necesare²⁹.

Pentru ca gunoiera să se facă corect, se sublinia importanța cunoașterii condițiilor în care să se facă. Se arată și metodele de gunoier, în șire, gropi sau prin împrăștiere. O ultimă cerință era aceea a cunoaște cantitatea gunoierului, care se stabilea în funcție de puterea pământului, lucrarea acestuia, după cerințele plantelor ce urmau a fi semănate, de însușirea gunoierului și de rotirea plantelor.

Însemnătatea gunoierului în agricultură face ca această problemă să fie tratată și în alte numere ale calendarului, în 1864, în 1866 cînd este accentuată de Șt. Pop³⁰, în 1868 de către V. Roman³¹ și în 1875 de către Axente Sever.

Nu întîmplător s-a acordat o mare atenție problemei gunoierului. În Transilvania nu se poate vorbi în această perioadă despre chimia agrară. Doar în mod sporadic îngrășămintele obținute pe cale chimică erau folosite doar de marii proprietari. Cît privește țărănimea, singurele metode de fertilizare ale pământului erau gunoiera și introducerea sistemului de asolamente.

Autorii materialelor ce tratau probleme de agricultură au fost preocupați în permanență să arate felul în care se poate produce și obține mai mult. De aceea au răspîndit unele din cele mai noi metode de cultură a pământului. Analizîndu-se stadiul de dezvoltare a agriculturii, s-a arătat că în Transilvania era cunoscut numai sistemul de cultură cu trei cîmpuri, adică două treimi din pămînt era cultivat, iar o treime era lăsat de ogor. V. Roman a confirmat în lucrările sale această situație: „Cea mai veche e sistema de trei, pe care unica o cunosc și

²⁶ *Idem*, 1861, p. 29—30.

²⁷ *Idem*, 1878, p. 89. Articolul este redat din „Ajutorul comerciantului...” de I. Ghica și D. Sturza.

²⁸ *Idem*, 1863, p. 39.

²⁹ *Idem*, p. 48—49.

³⁰ *Idem*, 1866, p. 27.

³¹ *Idem*, 1868, p. 32.

tien tieranii noştri³². Sistemul de trei cîmpuri este criticat de Şt. Pop, care sublinia faptul că lăsîndu-se ogor, nu se ia nici un folos de pe el. Mai arată că nu exista nici o ordine în cultivarea plantelor, „aceasta primăvara se schimbă una pe alta fora de nici o ordine, numai după arbitriu...“³³. Şt. Pop arăta că plantele trebuie să urmeze una după alta într-o anumită ordine: „Fiecare planta trebuie ordonată în loc corespunzătoru naturii sale, şi încă după plante, care mult, puţin au pregătît pamentul spre primirea aceluia“³⁴. V. Roman dă chiar o definiţie a ordinei în care urmează a se cultiva plantele, el o numeşte „sistema economica“³⁵. V. Roman afirma că ar fi necesar, pentru a argumenta avantajele înlocuirii sistemului de trei cîmpuri cu cel de patru, ca o comună să accepte împărţirea hotarului în patru părţi, deci numai o pătrime să fie ogor. După cinci-şase ani să se împartă în cinci părţi, ca numai o cincime să rămînă ogor. Prin toate îndrumările date se urmărea în final să apropie cît mai mult pe ţăran de practicarea unui sistem raţional de agricultură.

Insistîndu-se asupra importanţei rotaţiunii semănăturilor, se redă un capitol din lucrarea lui Al. de Vraniy „Agronomia“ privitor la această problemă. Cu această ocazie s-a scos în evidenţă că numai prin practică s-a ajuns la concluzia schimbării culturilor pe acelaşi lot şi se indică respectarea anumitor reguli.

Un rol important în practicarea unei agriculturi înaintate îl aveau unelte şi maşinile agricole. În calendar nu există prea multe materiale privitoare la această problemă, fapt explicabil, deoarece ţăranul nu avea posibilitatea practicării unei agriculturi bazate pe maşini agricole. Vorbind despre „agricultura mecanică“, prin care înţelegea „...modul după care prin întrebuinţarea puterii noastre fizice şi cu ajutorul instrumentelor lucrăm pamentul şi îl aducem în stare de a rodi plantele ce le semănăm întrînsul“³⁶, V. Roman înşiră un număr de unelte agricole necesare lucrării pămîntului. Pentru a fi concret, V. Roman dă şi ilustraţii ale unor unelte. Problema este reluată atunci cînd se redau capitole din lucrarea lui Al. de Vraniy³⁷.

În cadrul uneltelor agricole un loc important îl ocupă plugul. Al. de Vraniy arată că sînt mai multe feluri de pluguri, acestea fiind folosite în funcţie de pămîntul ce urmează a fi lucrat. Se vorbeşte şi despre plugul cu mai multe fiare. După plug, unealta care se foloseşte este grapa, care la rîndul ei este de mai multe feluri: grapa în trei unghiuri, în patru unghiuri, grape simple sau combinate şi grapa norvegiană. Sînt date ilustraţii cu diferite feluri de grapă. Este amintită şi tavăla (tăvălug), care, aşa cum afirma V. Roman în 1868, nu era cunoscută în Transilvania. „Mai este un instrument ce se întrebuinţează cu mult

³² *Idem*, 1868, p. 40.

³³ *Idem*, 1866, p. 27.

³⁴ *Idem*, p. 31.

³⁵ *Idem*, 1868, p. 40.

³⁶ *Idem*, p. 35.

³⁷ *Idem*, 1898, p. 84—87.

folos după grăpat și care la oamenii noștri încă nu e cunoscut, e tavăla (walze, henger)³⁸.

Pentru a se trece la o agricultură rațională era necesară lucrarea pământului după cerințele agrotehnice. Calendarul „Amicul poporului“ a căutat să lămurească pe înțelesul tuturor principalele lucrări agricole, modul în care urmează să se efectueze ele. Explicînd termenul de agricultură, V. Roman spunea: „Agricultura sau cultivarea sau lucrarea pământului, cuprinde în sine modul cum trebuie a se lucra și grigi pământul spre a-l aduce la productivitatea (rodirea) cea mai mare³⁹.

Din lucrarea lui Al. de Vrani reiese că pământul trebuie lucrat mecanic în funcție de calitățile lui și plantele ce se pot cultiva⁴⁰. Primul loc în lucrarea pământului îl ocupă aratul, pe care V. Roman îl numește „lucru de căpetenie“. Prin arat pământul se expune la influența aerului, la căldură și umezeală, gunoiul va fi bine împrăștiat, iar rădăcinile plantelor ce urmau a fi cultivate se puteau bine dezvolta.

Semănatul este o altă lucrare agricolă explicată în paginile calendarului. Înainte de semănat trebuia efectuat grăpatul, care avea drept scop pulverizarea pământului arat pentru a acoperi sămînța. Se recomandă pentru pămînturile mai grele, unde rămîneau bulgări după grăpare, să se treacă cu tăvălugul.

Asupra semănatului se insistă mai mult, explicîndu-se problemele ridicate de această lucrare. Se explică ce se înțelege prin sămînță: „Sămînța este acea parte a fructului, care pentru deosebita sa dezvoltare se întrebuințează pentru prășirea sau straplantarea mai departe a acelu fruct⁴¹. Sămînța trebuie să întrunească anumite calități, care se păstrează doar pentru o anumită perioadă de timp, după care este necesar să se reimprospăteze, ținîndu-se cont de clima sub care s-a format. Sămînța trebuie să fie deplin dezvoltată, curată, deoarece triurile folosite de agricultori sînt defectuoase și permit trecerea semințelor de buruieni pe lîngă celelalte⁴², să fie păzită de umezeală și căldură prea mare. În acest sens se dau unele tabele cu puterea de încolțire, perioada de vegetație și greutatea mijlocie a principalelor plante⁴³.

Cunoștințele despre lucrarea pământului sînt completate prin apariția, începînd cu anul 1871, în partea calendaristică propriu-zisă, a unui „Calendariu agronomic, sau ce are se lucre agricultoriul (plugariul) în fiecare luna?“, care după 1886 se reduce la o rubrică specială, paralelă cu calendarul, sub titlul de „povește economice“. Prin aceasta se urmărea îndrumarea țăranului spre folosirea cît mai utilă a timpului, chiar și în anotimpurile cînd nu existau lucrări de cîmp, cum ar fi: revizuirea uneltelor, pregătirea semințelor pentru semănat precum și a loturilor ce urmau a fi semămate⁴⁴.

³⁸ *Idem*, 1868, p. 37.

³⁹ *Idem*, p. 31.

⁴⁰ Al. de Vrani, *Lucrarea pământului*, în *Amicul poporului*, 1898, p. 84—87.

⁴¹ *Amicul poporului*, 1869, p. 23.

⁴² Georgescu I., *Influența seminței asupra recoltei*, în *Amicul poporului*, 1888, p. 87—88.

⁴³ *Amicul poporului*, 1878, p. 102—104.

⁴⁴ *Idem*, 1871—1886.

Dacă în calendar se indică problema folosirii timpului în mod judicios, se arată și necesitatea existenței unui plan întocmit pe baze științifice: „Și știut este, că la noi, o bucată oarecare de pământ aduce rod mult mai puțin ca în alte țări, unde toate se fac după un plan anumit, plan întemeiat pe știință și pe învățăturile culese în practica vieții de toate zilele a agriculturului”⁴⁵.

Cultura plantelor este o altă problemă tratată în calendar. Principalul loc între plantele de cultură îl ocupă cerealele. Nu s-a insistat asupra cerealelor, ci s-a acordat o atenție deosebită plantelor de nutreț și plantelor industriale, care erau cultivate într-o măsură mai mică în acea vreme. Calendarul din anul 1868 dă un capitol aparte, „Cultura plantelor”, care încearcă o clasificare a plantelor de cultură în: plante de bucate, care la rindul lor sînt de vară și de toamnă, plante păstăioase, plante cu tuberculi și rădăcinoase, plante de nutreț și plante de negoț. În numărul din anul următor se dă o clasificare mai restrînsă, apar doar trei grupe: plante pentru hrănirea omului, pentru hrănirea vitelor și pentru comerț. În prima grupă intrau spicoasele, cele de săpă, tuberoasele sau rădăcinoasele și păstăioasele. Dintre plantele de săpă cel mai important se spune că este porumbul, care era „...una dintre plantele cele mai însemnate pe locurile noastre, mai cu seamă la poporul românesc”⁴⁶.

Cultura plantelor de nutreț ocupă un spațiu important în calendar. Așa cum spunea Șt. Pop, aceasta era mai puțin cunoscută: „Lăsînd bucatele, cari le cunosc fiecare econom cît de bine, de o parte cuget a fi cu scop a aminti ceva și despre plantele de nutreț”⁴⁷. Importanța lor consta, pe lîngă faptul că erau hrana vitelor, și în aceea că dădeau pămîntului putere, creînd un loc bun pentru semănăturile de toamnă. Țăranii erau îndemnați să treacă la cultivarea plantelor de nutreț și cu scopul de a se înlătura ogorul. Șt. Pop enumeră plantele de nutreț și în primul rînd lucerna, care într-o vară se poate cosi de trei-patru ori. În Transilvania ea prosperează în orice loc, dînd un nutreț gustos pentru toate vitele. Se indică apoi trifoiul, mazăricea, porumbul semănat des și folosit verde, rapița și napii burgundici.

Problema plantelor de nutreț este reluată și de V. Roman, care spunea: „E timpul ca tieranii noștri români precum în toți ramii economiei asia și în privinția nutrețului de vite se introduce reformele impuse de timp și recerute la o economie rațională”⁴⁸. În numărul din anul 1870 se indică locurile unde pot fi cultivate plantele de nutreț, arătîndu-se că nutrețul poate fi semănat împreună cu cerealele. Procedul acesta era răspîndit în multe state europene: „Destul ca prin tierile mai cultivate ale Europei agronomii seamănă cu fiecare fruct spicos și iarba de nutrețiu sau de pașune”⁴⁹.

Alt domeniu care s-a bucurat de mare atenție a fost cel al cultivării plantelor industriale, ele fiind cunoscute în calendar sub numele

⁴⁵ *Idem*, 1888, p. 88.

⁴⁶ *Idem*, 1869, p. 34.

⁴⁷ Șt. Pop, *op. cit.*, în *Amicul poporului*, 1866, p. 29.

⁴⁸ *Amicul poporului*, 1866, p. 56.

⁴⁹ *Idem*, 1870, p. 19.

de plante de negoț sau comerț. Este vorba de plantele oleioase ca rapița, macul, muștarul, inul, cînepa, hameiul, apoi tabacul, cicoarea și chiminul⁵⁰.

Inul, plantă textilă, avea o mare importanță atît pentru fibrele sale cît și pentru semințe, din care se extrăgea ulei. Despre in apar lucrări în două numere consecutive ale calendarului, dintre care unul scris de N. N. Andronescu sub titlul de „Cultura inului”. El își începe lucrarea cu un citat din P. S. Aurelian: „Cultura inului este una din cele care plătește mai cu prisos munca cultivatorului”⁵¹. Ca atare țăranul este îndrumat să cultive inul, care are toate condițiile la noi, pentru a nu mai fi subjugat industriei străine. Alături de in este amintită cînepa, din care, în afară de fibre, din semințele ei se extrăgea ulei bun în fabricarea săpunului.

Rapița este o altă plantă industrială a cărei cultivare se recomandă. La început rapița era cultivată doar de marii proprietari și prea puțin de țărani. Pentru cultivarea rapiței era nevoie de locuri bune, arate de două ori și grăbate.

O altă plantă industrială era muștarul negru, a cărui sămînță era folosită pentru fabricarea muștarului. Tratîndu-se despre muștar se arată că în Franța din semințe se mai extrăgea un ulei galben folosit la fabricarea săpunului și iluminat⁵².

Un domeniu neglijat de țărani era acela al grădinii de legume. Șt. Pop sublinia acest fapt: „...deoarece legumile sunt foarte rare pre la noi. Pre cîmpia cea întinsă abia se poate vedea cîte două grădini într-o comuna ceva și cultivate; iar celelalte zac pline de brusturi, scaieți și de alte buruieni”⁵³.

O mare parte a materialelor se ocupă de cultura pomilor fructiferi, dînd povește practice pentru răspîndirea acestora. Deși erau condiții prielnice, cultura pomilor fructiferi nu era dezvoltată. Sub titlul „Cele zece porunci ale pomăritului”⁵⁴, se dau o serie de indicații prețioase. Fiecare loc nefolosit să fie cultivat cu pomi, să se facă o alegere atentă a poamelor ce pot fi cultivate în acea zonă, să se aleagă cu atenție altoii ce urmează a fi sădiți. Pomii, pentru a se putea dezvolta și a da o recoltă bună, trebuie să fie curățiți de mușchi și de coajă uscată, iar trunchiul să fie spoit cu var. Pomii trebuie gunoiți în fiecare an. Alte materiale dădeau indicații cu privire la școala de pomi⁵⁵.

Privitor la altoirea pomilor apare un material sub titlul de „Pomăritul practic”⁵⁶. Se explică o serie de procedee de altoire; toate pentru a fi înțelese erau însoțite de ilustrații.

Deoarece Transilvania oferea condiții prielnice dezvoltării viței de vie, calendarul insistă și asupra acestei probleme. În două numere consecutive apar materiale sub titlul „Despre cultura viței de vie”⁵⁷. Consta-

⁵⁰ *Idem*, 1868, p. 30—43.

⁵¹ *Idem*, 1893, p. 75.

⁵² *Idem*, 1892, p. 71.

⁵³ *Idem*, 1866, p. 27.

⁵⁴ *Idem*, 1889, p. 94—95.

⁵⁵ *Idem*, 1887, p. 83—85.

⁵⁶ *Idem*, 1864, p. 48—63.

⁵⁷ *Idem*, 1871, p. 69—71; 1872, p. 68—71.

tîndu-se starea înapoiată a culturii viței de vie, se arăta: „O reformă rațională a culturii viilor și introducerea unei manipulațiuni corespunzătoare este neapărată, dacă vrem a trage folos adevărat din viile noastre. Acum Transilvania are în privința vinurilor sale un frumos viitor. Ea ar putea produce vin înziceit mai bun și mai mult de cum produce”⁵⁸.

O preocupare a celor care au scris în paginile calendarului a fost aceea a îmbunătățirii stării materiale a țaranului. Dezvoltarea altor ramuri economice, arătau ei, contribuia la ridicarea stării materiale. Stupăritul era considerat un domeniu care aducea ciștiguri: „Un ram însemnat al economiei, un izvor de mare venit pentru țierani este, pe lîngă o mînuire rațională și stupăritul sau cultura de albine. Durere că și acest ram de economie, ca mai toate celelalte, se află la românii noștri într-o stare cu totul înapoiată”⁵⁹. Problema stupăritului este re-luată și în alte numere ale calendarului⁶⁰.

*

Calendarul „Amicul poporului”, prin întreg conținutul său, a fost un bun îndrumător pentru țaranul român. Prin tratarea problemelor de agricultură s-a urmărit neîncetat sprijinirea și îndrumarea gospodăriilor țărănești spre practicarea unei agriculturi intensive, raționale și spre ridicarea bunăstării materiale a țărănimii. Publicînd momente din istoria poporului român, biografii ale unor personalități românești, literatură din Transilvania și de dincolo de Carpați, calendarul a contribuit la emanciparea națională și la ridicarea nivelului de cultură a maselor de la sate.

Nu întîmplător calendarul a avut asemenea preocupări, dacă ne gîndim la primul său redactor, cel care a inițiat apariția „Amicului poporului”, V. Roman, cunoscut prin neobosita sa activitate⁶¹ de ridicare a bunăstării materiale și spirituale a poporului român, în special a țărănimii. Multe din materialele publicate, fie în domeniul agriculturii, fie în domeniul istoriei, au fost scrise de el urmărind același scop de îndrumare a poporului român pentru afirmarea acestuia în toate domeniile. Din periodicul „Progresul”, publicat în mai multe numere ale calendarului, se deduce clar scopul scrierilor sale: „...de a lăți între poporul țieran român cunoștințele de folos comun cu deosebită privire la cele economice și la cele care atînta la îmbunătățirea stării lui materiale”⁶².

Ceea ce caracterizează materialele publicate în acest calendar este că ele au analizat situația concretă a gospodăriei țărănești. Ele au urmărit să arate în mod practic trecerea la o exploatare intensivă, rațională a pămîntului. Prin aceasta se urmărea și ridicarea bunăstării ma-

⁵⁸ *Idem*, 1872, p. 68.

⁵⁹ *Idem*, 1865, p. 66.

⁶⁰ *Idem*, 1873, p. 42—46.

⁶¹ O. Ludu, *Rolul lui V. Roman în viața economică a Ardealului*, Sibiu, 1940; V. Netea, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui V. Roman. Corespundența sa cu Gh. Barițiu și I. Hodoș*, Sibiu, 1942.

⁶² V. Roman, *Lipsa de scrieri populare*, în *Amicul poporului*, 1867, p. 5.

teriale a țăranului. În acest sens se insistă asupra măririi interesului pentru practicarea pomăritului, a cultivării plantelor industriale, practicarea legumiculturii, dezvoltarea culturii viței de vie și a stupăritului, domenii în care se obțineau mari venituri, Transilvania oferind condiții prielnice pentru practicarea lor.

Deși lucrările cu problematică agrară apărute în calendar nu se ridicau la un nivel științific sau n-au oglindit întotdeauna cele mai noi cunoștințe în domeniul agriculturii, ele au avut importanță în sprijinirea micii proprietăți. Față de nivelul de cunoștințe al țăranimii, materialele calendarului au fost un bun îndrumător.

Materialele au fost redactate într-un limbaj simplu, modul de explicare fiind în cele mai multe cazuri școlăresc, corespunzând puterii și nivelului de înțelegere al țăranimii.

Privind în ansamblu problemele tratate în „Amicul poporului“, putem afirma că acest calendar, prin larga sa răspîndire în lumea satelor, și-a adus aportul său în lupta pentru îndrumarea și sprijinirea gospodăriilor țărănești și pentru ridicarea nivelului material și cultural al țăranimii transilvănene.

MARIA MAGDALENA JUDE

„AMICUL POPORULUI“ (DER VOLKSFREUND) UND DIE FRAGEN DER RATIONELLEN LANDWIRTSCHAFT

(Zusammenfassung)

Vorliegender Artikel behandelt die Art, in welcher der Kalender „Amicul Poporului“ (der Volksfreund) durch seinen Inhalt die nach der 1848-er Revolution zu Landeigentümern gewordenen Siebenbürger Bauern anzuleiten sucht, eine rationelle, intensive Landwirtschaft zu betreiben.

In diesem Sinne erscheinen von Fachleuten verfasste Artikel, mit Ratschlägen betreffend die Hauptprobleme der Landwirtschaft: Düngung und Bearbeitung des Bodens, Felderwechsel, Züchtung verschiedener Pflanzen, alles Gebiete, wo viele Mängel festgestellt wurden.

Die erteilten Hinweise verfolgten einesteils die Hebung und Stärkung des bäuerlichen Grundbesitzes, andernteils die Besserung der materiellen Lage der Bauernschaft.

Durch Verbreitung von Kenntnissen über Geschichte, Geographie, rumänische und fremde Literatur, versuchte man, auch das kulturelle und geistige Niveau der Bauernschaft zu heben.

Bei Gesamtbeurteilung der im Kalender erschienenen Artikel kann man feststellen, dass er sein Ziel erreichte, nämlich die Bauernwirtschaften zu beraten und zu unterstützen, sowie das materielle und kulturelle Niveau der Siebenbürger Bauernschaft in der zweiten Hälfte des 19. Jhs. zu heben.